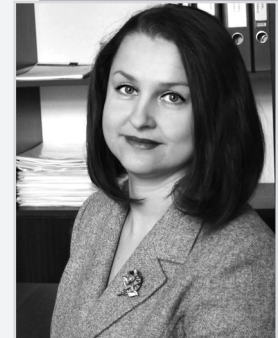

УДК 330.567.4(477)

Н. А. Дехтяр

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, ДВНЗ
«Українська академія банківської
справи Національного банку
України», Суми, Україна
dekhtyar@yandex.ru

І. М. Боярко

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної
економіки, Севастопольський інститут
банківської справи Університету
банківської справи Національного банку
України, Севастополь, АР Крим
boyarko@ukr.net

О. В. Дейнека

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, ДВНЗ
«Українська академія банківської
справи Національного банку
України», Суми, Україна
deyneka13@ukr.net

ДЕРЖАВНІ ВИДАТКИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто і узагальнено науково-методичні підходи щодо трактування сутності поняття «державні видатки» та обґрунтовано характер впливу державних видатків на економічний розвиток країни. Визначено існування взаємозв'язку між зміною державних видатків і рівнем економічного зростання країни. Доведено, що державні видатки є вагомим фактором стимулювання економічного зростання України за умови оптимізації їх структури та напрямів фінансування.

Ключові слова: державні видатки, регулювання державних видатків, бюджетна політика, економічне зростання.

Н. А. Дехтярь

кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов,
ГВУЗ «Украинская академия банковского дела Национального банка Украины», Сумы, Украина

И. Н. Боярко

кандидат экономических наук, доцент кафедры международной экономики,
Севастопольский институт банковского дела Университета банковского дела
Национального банка Украины, Севастополь, АР Крым

О. В. Дейнека

кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов,
ГВУЗ «Украинская академия банковского дела Национального банка Украины», Сумы, Украина

ГОСУДАРСТВЕННЫЕ РАСХОДЫ В КОНТЕКСТЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА УКРАИНЫ

Аннотация. В статье рассмотрены и обобщены научно-методические подходы к определению сущности понятия «государственные расходы», обоснован характер влияния государственных расходов на экономическое развитие страны. Выявлена взаимосвязь между изменением государственных расходов и уровнем экономического роста страны. Доказано, что государственные расходы являются важным фактором стимулирования экономического роста Украины при оптимизации их структуры и направлений финансирования.

Ключевые слова: государственные расходы, регулирование государственных расходов, бюджетная политика, экономический рост.

Nadiya Dekhtyar

PhD (Economics), Associate Professor, Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine, Sumy, Ukraine
57 Petropavlivska Str., Sumy, 40000, Ukraine

Iryna Boyarko

PhD (Economics), Associate Professor, Sevastopol Institute of Banking of University of Banking of
the National Bank of Ukraine, Sevastopol, the Autonomous Republic of Crimea
6 Park Str., Sevastopol, 99057, Crimea

Olga Deyneka

PhD (Economics), Associate Professor, Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine, Sumy, Ukraine
57 Petropavlivska Str., Sumy, 40000, Ukraine

GOVERNMENT EXPENDITURES IN THE CONTEXT OF ECONOMIC GROWTH PROVISION IN UKRAINE

Abstract. The authors article determine the necessity of establishing the direction and character of the interrelations changes of government spending and the level of economic development. The authors summarize the scientific and methodological approaches to the interpretation of «government spending» category and also consider how increasing or decreasing of government spending volumes impact on gross domestic product. The analytical calculations of macroeconomic indicators of Ukraine demonstrated the interrelations between changes in the level of public expenditures and economic growth. Consequently, government spending is an important factor in economic growth stimulating in Ukraine through the optimization of its structure and directions of financing.

Keywords: government spending; economic growth; public expenditure management; fiscal policy.

JEL Classification: H50

Постановка проблеми. В умовах існування ризиків погіршення економічної ситуації у світі, що знижує потужність зовнішніх чинників економічного росту України, бюджетна політика у сфері державних видатків має стати інструментом реалізації внутрішнього потенціалу зростання. У зв'язку із значною обмеженістю державних фінансових ресурсів постає важливе питання ефективного розподілу і використання бюджетних коштів, що забезпечують державне управління, національну безпеку, фінансову стійкість економіки, соціальне забезпечення та соціальний захист населення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню особливостей реалізації бюджетної політики у сфері формування і використання державних видатків, класифікації цих видатків та їх впливу на економічне зростання присвячено праці таких зарубіжних науковців, як Дж. М. Кейнс (Keynes), А. Штеффле (Schaffle), К. Рау (Rau), А. Маршалл (Marshall), А. Вагнер (Wagner), Р. Масгрейв (Musgrave). Серед сучасних учених, котрі досліджують цю проблематику, доцільно виділити О. Білу, О. Василюка, Ф. Юсіфова [1], С. Юрія, науковими інтересами яких є визначення сутності, складу і тенденцій розвитку механізму формування й використання державних видатків.

Метою статті є обґрунтування сутності та значення державних видатків як одного із факторів забезпечення економічного зростання та виявлення взаємозв'язку між зміною державних видатків і рівнем економічного розвитку країни.

Основні результати дослідження. З метою узагальнення теоретичних засад державних видатків проаналізуємо підходи до визначення сутності цього поняття. Слід зазначити, що на законодавчому рівні відсутнє визначення категорії «державні видатки». У Бюджетному кодексі України надаються два терміни: «видатки бюджету» – кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, до яких не належать: погашення боргу; надання кредитів із бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування; «витрати бюджету» – видатки бюджету, надання кредитів із бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів [2]. Однак за економічним змістом термін «державні видатки» є набагато ширшим, ніж видатки та витрати бюджету, і являє собою всі витрати, пов'язані з діяльністю держави.

Аналіз наукової літератури щодо трактування поняття державних видатків дозволяє стверджувати, що ці визначення мають як спільні риси, так і різні характерні сутнісні ознаки. Державні видатки можна розглядати як: систему грошових відносин, систему фінансових відносин та сукупність грошових засобів.

За визначеннями Білої О. Г., Чуй І. Р., Романенко О. Р., державні видатки відображають грошові відносини, що складаються при розподілі, використанні централізованих і децентралізованих грошових фондів держави. На нашу думку, такий підхід більш точно відображає сутність державних видатків як фінансової категорії, виходячи із функцій фінансів, що охоплюють розподіл, перерозподіл та використання державних коштів. Інша група науковців (Федосов В. М., Юрій С. І., Василюк О. Д., Віхров О. П., Ніщимна С. О.) зазначає, що державні видатки є складовою фінансових відносин і охоплюють лише стадію використання державних фондів грошових ресурсів. Це дещо звужує сутність аналізованого поняття, оскільки видатки як об'єктивні економічні відносини виникають не лише з приводу використання коштів держави за цільовим призначенням, а й передбачають їх розподіл та перерозподіл через бюджетну сферу і систему державних цільових фондів. Ряд науковців, а саме Опарін В. М., Лондар С. Л., Алісов Є. О., Воронова Л. К., Кадькаленко С. Т., зосереджують увагу лише на практичному аспекті цієї категорії.

Під державними видатками вони розуміють обсяг коштів, що спрямовується на виконання державних функцій. Зазначений підхід, на нашу думку, не в змозі повною мірою відобразити специфіку державних видатків як складової економічних відносин [3].

Викладене вище дає можливість стверджувати, що державні видатки як фінансова категорія тісно взаємопов'язана із категорією «державні доходи», що дозволяє відносити їх до системи розподільних і перерозподільних фінансових відносин. Тому під державними видатками слід розуміти систему фінансових відносин з приводу розподілу, перерозподілу та використання фондів грошових ресурсів держави з метою здійснення покладених на неї соціально-економічних функцій.

Характер регулювання державних видатків як складової державного регулювання економіки справляє різноманітний вплив на стан розвитку інституційного середовища, ступінь забезпеченості ресурсами і стратегію розвитку держави у цілому. Позиції науковців стосовно впливу державних видатків на економічне зростання різняться, що зумовлюється, на наш погляд, тим, що фахівці вивчають взаємозв'язок темпів економічного зростання з динамікою різних груп та видів державних видатків.

Загальноприйнятими вихідними положеннями є те, що державні видатки сприяють досягненню мети економічного зростання. Проте американський економіст Барро Р. (Barro, 1991), вивчаючи взаємовпливи динаміки частки державного споживання у ВВП і темпів економічного зростання, дійшов висновку про їх негативний взаємозв'язок. На його думку, нарощення державного споживання породжує деформації у формуванні головних ринкових економічних важелів (таких як високі відсоткові ставки та ставки податків), які зменшують привабливість інвестування і не сприяють подальшому зростанню в економіці країни [3].

На переконання Юсіфова Ф., надмірна концентрація видатків у руках держави стає перешкодою для розвитку економіки, тому економічно розвинені країни та навіть ті, що розвиваються, почали зменшувати частку урядових видатків шляхом роздержавлення установ соціальної сфери, які утримуються за рахунок коштів державного бюджету [1]. Негативний вплив сукупного державного споживання на економічне зростання при позитивному ефекті освітніх видатків відзначав у своїх працях Ландау Д. (Landau, 1986) [5].

Водночас, ряд науковців на прикладі країн, що розвиваються, встановили, що позитивний і статистично значущий ефект спостерігається у причинно-наслідковому ланцюгу «нарощення частки поточних витрат – темпи економічного зростання».

Окрім того, різні впливи на економічний розвиток справляють окремі напрями використання державних фінансових ресурсів. Наприклад, на думку Коломбієра К. (Colombier, 2011), державні видатки на транспортну інфраструктуру, судочинство та оборону похвальною економічне зростання [6]. А фахівці Європейського центрального банку вважають, що видатки на освіту (інвестиції у людський капітал) і видатки на дослідження та розробки (інноваційний/технічний прогрес) є основними факторами інтенсивного економічного розвитку. Аїза Р. та Пуейо Ф. (Aisa & Pueyo, 2006) також виявили позитивний вплив державних видатків на охорону здоров'я (за рахунок збільшення тривалості життя населення) на обсяги заощаджень та економічне зростання, який може в майбутньому компенсувати відволікання ресурсів від поточного інвестування [7].

Отже, доходимо висновку, що економічне зростання залежить не лише від загальних обсягів асигнувань, а й від структури державних видатків, оскільки деякі їх види більше зорієнтовані на зростання обсягів і прискорення темпів нарощення ВВП країни. Приміром, розвиток економічної інфраструктури, який сприяє активізації інвестиційної діяльності, заходи щодо створення ефективних організаційно-економічних механізмів державного регулю-

вання, покращення якості та продуктивності трудового потенціалу за рахунок витратів на освіту, охорону здоров'я, охорону навколишнього природного середовища створюють умови для соціально-економічного розвитку на засадах стійкого економічного зростання. Слід також відмітити, що непродуктивні витрати, зокрема на оборону, можуть забезпечити соціальну і політичну стабільність, яка є одним із факторів формування умов, необхідних для економічного зростання.

З метою виявлення напрямку та характеру впливу державних витратів на ВВП України проведемо порівняльний аналіз динамічних показників витратів Державного бюджету і макроекономічних параметрів розвитку країни.

Порівняння динаміки витратів Державного бюджету України та ВВП засвідчує відсутність чіткої залежності між темпами економічного зростання у країні й темпами нарощення обсягів державного фінансування (рис. 1).

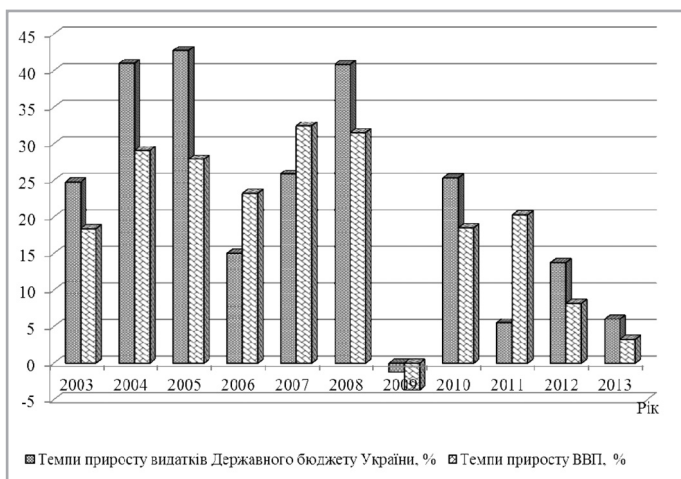

Рис. 1. Динаміка темпів приросту витратів Державного бюджету України та ВВП у 2003-2013 рр.
Джерело: [8]

На нашу думку, вірогідним поясненням такого результату емпіричних досліджень може бути недосконалість механізмів державного фінансування, зокрема у частині використання способу покриття цих витратів. Навіть якщо витрати й здатні сприяти зростанню, то спосіб їх покриття може мати негативний вплив залежно від сформованих умов державної фінансової політики (бюджетної, податкової, боргової). Зокрема підвищення податків створює негативний стимул для пропозиції праці та заощаджень, а збільшення розмірів державних позик призводить до витіснення приватних капіталовкладень.

Отже, для України державні витрати поки що не варто розглядати у числі основних чинників впливу на темпи економічного зростання. Вони до певної міри сприяють росту економіки, але у процесі управління державними витратами важливо більше уваги приділяти не нарощенню їх обсягу, а формуванню ефективної структури на основі поділу витрат на продуктивні та непродуктивні з точки зору забезпечення реалізації стратегічних завдань соціально-економічного розвитку і загальнодержавних функцій.

Слід відмітити, що протягом 2002–2013 рр. відбувалися трансформаційні процеси в національній економіці, що супроводжувалося змінами в моделях ринкового управління економікою. При цьому пріоритетними напрямками державної політики стали збереження та підтримка ринкових механізмів, забезпечення високої ефективності суспільного виробництва з одночасним домінуванням суспільних інтересів, гарантування високого рівня соціальних стандартів життя, що призвело до структурних змін витраткової частини Державного бюджету України.

У період від 2002-го до 2004 рр., який можна охарактеризувати як завершальний етап впровадження ринкових інструментів регулювання економічних процесів в Україні, у структурі витратів Державного бюджету України відмічалася така закономірність: стратегічними напрямками державного фінансування були сприяння розвитку економіки (у середньому на рік 21% загального обсягу державних витрат) і забезпечення виконання загальнодержавних функцій з управління (20%), а соціальні витрати склали лише 16%. Перехід до основ соціально орієнтованої ринкової економіки зумовив певні зміни у структурі державних витратів.

Скажімо, у 2005–2008 рр. при виконанні Державного бюджету з метою дотримання соціальних стандартів та принципів гідного життя для всіх громадян за допомогою розподілу і перерозподілу ВВП відбулася переорієнтація державних витратів на фінансове забезпечення соціального захисту населення. Витрати на соціальний захист, які в попередні роки посідали третє місце у структурі витратів, змістилися на перше і становили в середньому близько 30% за рік. При цьому збереглася пріоритетність фінансування розвитку окремих галузей економіки порівняно з виконанням загальнодержавних функцій, середньорічні частки зазначених витратів у загальній структурі склали 20% та 14% відповідно.

Фінансова криза, що негативно вплинула на розвиток економіки, призвела до посилення державного регулювання соціально-економічних процесів у країні, а відтак до зростання обсягу та питомої ваги загальнодержавних витратів відносно витрат на соціальний захист. При цьому навіть у посткризовий період, характерною рисою якого є оптимізація витратів на соціальне забезпечення, домінуючі позиції у структурі витратів Державного бюджету України займали витрати на соціальний захист – 28% у середньому протягом 2009–2013 рр. [8].

Основним показником, що відображає значущість державних витратів як фактора економічного зростання, є частка відповідних витратів у ВВП. Динаміка темпів приросту ВВП та питомої ваги окремих складових витраткової частини Державного бюджету за період 2002–2013 рр. наведено на рис. 2.

На нашу думку, відображені на рис. 2 тенденції у цілому не характеризують структуру витратів України у 2002–2013 рр. як таку, що орієнтована на економічне зростання. Наведені графіки демонструють обернену залежність між зростанням частки державних витратів у ВВП України і темпами зростання національної економіки. На основі порівняння динаміки окремих видів державних витратів із зміною їх частки у ВВП країни слід відмітити, що питома вага витратів на соціальний захист має аналогічну тенденцію у часі, так само, як і динаміка державних витратів у цілому. Це зумовлено соціальною спрямованістю витратів Державного бюджету і встановленням довгострокового стратегічного нормативу частки відповідних витрат згідно із Рекомендаціями щорічних основних напрямів бюджетної політики.

Висновки. Таким чином, державні витрати як складова фінансових відносин пов'язані із формуванням та використанням фінансових ресурсів держави з метою виконання покладених на неї функцій. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що в ринковій економіці державні витрати є одним із факторів впливу на рівень економічного росту. Для того щоб досягти економічного зростання в Україні необхідно розробити та оптимізувати обсяг і структуру державних витратів у контексті реалізації соціально-економічної політики держави.

Отже, в сучасних умовах використання державних витратів як стимулу для забезпечення подальшого розвитку національної економіки можливе за умови оптимізації складу та структури витратів за окремими напрямками фінансування, а також використання дієвих механізмів формування доходів держави як джерела покриття відповідних витратів.

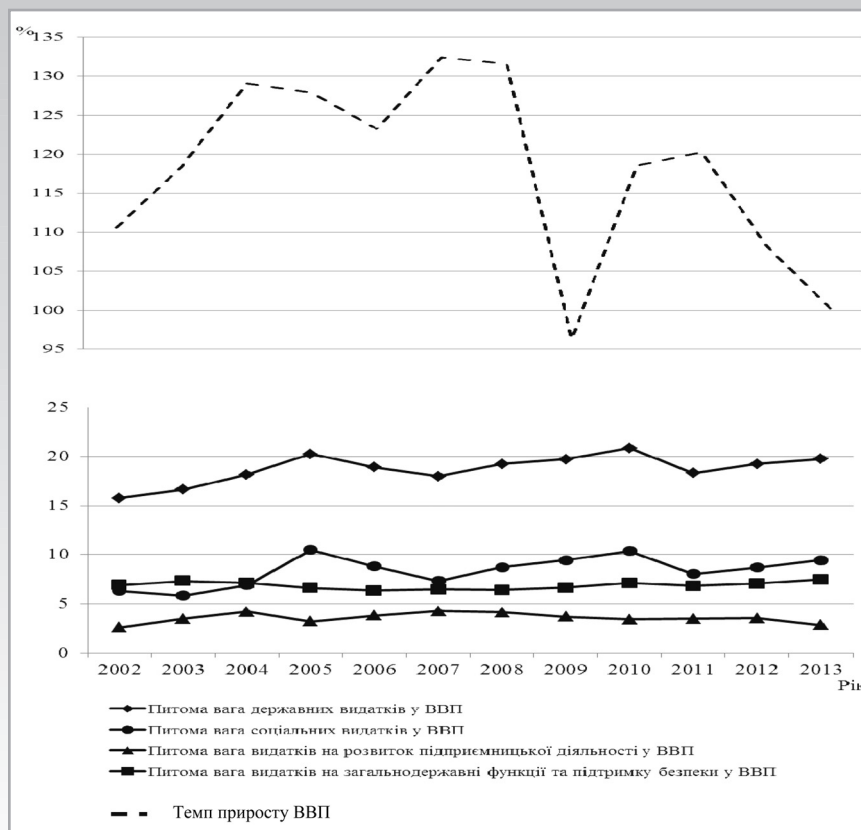

Рис. 2. Динаміка питомої ваги окремих видів державних видатків у ВВП України порівняно із темпами приросту ВВП, 2002-2013 рр.

Джерело: [8]

Література

1. Юсифов Ф. Г. оглы. Политика правительственных расходов в стабилизации экономики / Ф. Г. оглы Юсифов. – Калининград : Изд-во Балтийского института экономики и финансов, 2001. – 38 с.
2. Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.44.22&nobreak=1>
3. Боярко І. М. Державні видатки в економіці країни : монографія / І. М. Боярко, Н. А. Дехтяр, О. В. Дейнека. – Суми : Корпункт, 2013. – 109 с.
4. Barro R. Economic growth in a cross section of countries [Electronic resource] / Robert Barro // *Quarterly Journal of Economics*. – 1991. – No. 106. – P. 407–443. – Accessed mode : <http://www.hec.unil.ch/ocadot/ECODEVdocs/barro-robert.pdf>
5. Landau D. Government Expenditure and Economic Growth in the Less Developed Countries: An Empirical Study for 1960-80 [Electronic resource] / D. Landau // *Economic Development & Cultural Change*. – 1986. – P. 36–75. – Accessed mode : <http://www.econ.uconn.edu/Faculty/landau/landau.htm>
6. Colombier C. Does the Composition of Public Expenditure Affect Economic Growth [Electronic resource] / C. Colombier. – 2011. – Accessed mode : https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=IIPF63&paper_id=292
7. Aisa R. Government health spending in a model of endogenous longevity [Electronic resource] / R. Aisa, F. Pueyo. – Accessed mode : <http://www.eui.eu/Personal/Licandro/VintagePapers/rosaaisa.pdf>
8. Виконання Державного бюджету [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної казначейської служби України. – 2013. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>

Стаття надійшла до редакції 08.04.2014

References

1. Yusifov, F. G. (2001). *Policy of government spending to stabilize the economy*. Kaliningrad: Baltic State University of Economy and Finance PH (in Russ.).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010). *The Budget Code of Ukraine* (The Law of Ukraine). Retrieved from <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.44.22&nobreak=1> (in Ukr.).
3. Boyarko, I. N., Dekhtyar, N. A., & Deyneka, O. V. (2013). *Government spending in the economy*. Sumy: Korpunkt (in Ukr.).
4. Barro, R. (1991). Economic growth in a cross section of countries. *Quarterly Journal of Economics*, 106, 407-443. Retrieved from <http://www.hec.unil.ch/ocadot/ECODEVdocs/barro-robert.pdf>
5. Landau, D. (1986). Government Expenditure and Economic Growth in the Less Developed Countries: An Empirical Study for 1960-80. *Economic Development & Cultural Change*, 36-75. Retrieved from <http://www.econ.uconn.edu/Faculty/landau/landau.htm>
6. Colombier, C. (2011). *Does the Composition of Public Expenditure Affect Economic Growth*. Retrieved from http://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=IIPF63&paper_id=292
7. Aisa, R., & Pueyo, R. (2006). *Government health spending in a model of endogenous longevity*. Retrieved from <http://www.eui.eu/Personal/Licandro/VintagePapers/rosaaisa.pdf>
8. The State Treasury Service of Ukraine (2013). *Implementation of the State Budget*. Retrieved from <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477> (in Ukr.).

Received 08.04.2014

Різні погляди – одна держава

аналітика, новини, коментарі
на інформаційно-аналітичному порталі
Інституту трансформації суспільства

www.osp-ua.info